

СВОЄРІДНІСТЬ ПОРІВНЯЛЬНИХ КОНСТРУКЦІЙ У ПРОЗІ ЮРІЯ АНДРУХОВИЧА

У «Малій філологічній енциклопедії» *порівняння* – це «1. Троп, який полягає в зіставленні одного предмета з іншим для його глибшого пояснення. Будується на схожості двох предметів, у яких виявлено спільну рису <...>. 2. Поняття більшого або меншого ступеня якості, виражене граматичною категорією ступенів порівняння прикметників і прислівників» [1, с. 323]. Тоді як «*порівняльна конструкція* – слово або словосполучення, яке розкриває, уточнює зміст окремих слів або словосполучень у реченні шляхом порівняння» [1, с. 322]. Окрім того, ще є поняття *порівняльне речення* – підрядне речення, яке характеризує головну частину складнопідрядного речення шляхом порівняння та зв'язується з нею порівняльними сполучниками *як, мов, мовби, немов, немовби, наче, неначе, начеб, неначебто, ніби, нібито, що* [1, с. 322]. Напр., *адже все втікатиме, як морський пісок* [7, с. 141]; *не грай вар'ята, ніби ти – не ти* [7, с. 144]; *бо референдум – це ідеальний спосіб маніпулювати людьми, залишаючи в них ілюзію, нібито вони самі вирішують свою долю* [7, с. 139]; *грандіозних, мов кавуни* [7, с. 130]; *і влітаєш туди, наче п'яний анархіст* [7, с. 131].

Актуальність нашого дослідження полягає в тому, що порівняльні конструкції в прозі Юрія Андруховича ще не вивчені. Тому метою нашої праці буде визначення специфіки порівняльних конструкцій у прозовій творчості Юрія Андруховича. Для цього ми передбачили такі завдання:

- розглянути різні класифікації порівняльних конструкцій;
- описати основні види порівняльних конструкцій, якими послуговується письменник у своїй прозі;
- узагальнити й систематизувати порівняльні конструкції, які трапляються в прозі Юрія Андруховича.

Порівняння вивчали з різних боків, серед мовознавчих є праці Галина Балабан, Світлана Єрмоленко, Олександр Пономарів та інші.

Мовознавець Галина Балабан вважає, що «подальша значеннєва диференціація власне-применників та їхніх функціональних еквівалентів порівняльної семантики в науковому, публіцистичному та офіційно-діловому стилях відбувається в трьох аспектах:

- 1) подібності до кого-, чого-небудь (*на зразок, на кшталт, на манір*);
- 2) уодноманітнення з кимось, чимось (*аналогічно до, за аналогією до, за аналогією з (із)*);
- 3) заміщення, заступання когось, чогось (*у формі, у (в) ролі, у функції, у статусі, на правах*) [2, с. 95].

У працях С. Єрмоленко досліджуючи порівняльні конструкції в прозі Оксани Забужко, зазначає, що «у прозових творах Оксани Забужко основне призначення індивідуальних лексем і конструкцій – це збагачення змісту певного слова або вислову. Серед найбільш уживаних образних засобів, які дають змогу реалізувати авторський

задум, помітне місце у мовотворчості Оксани Забужко посідають порівняльні звороти, описові форми, порівняльні підрядні речення, порівняльно-приєднувальні конструкції» [3, с. 19]. Щодо різних класифікацій, то С. Єрмоленко вважає, що «останнім часом щодо порівняння існує безліч думок серед лінгвістів, які до цього питання підходять із різних наукових методологій, а саме: з'ясування функціонально-семантичної категорії порівняння, формально-граматичної природи порівняльних конструкцій, структурно-семантичних особливостей порівняльних конструкцій як формантів порівняльних відношень у межах простого і складного речення тощо. Через таку різноманітність підходів до теперішнього часу залишається не вивченим це питання» [4, с. 61]. Досліджуючи порівняльні конструкції на конкретному тексті, а саме романі «Риб'ячі діти» Євгена Положія, С. Єрмоленко підсумувала, що «найчастіше у романі трапляються порівняльні конструкції, які репрезентують асоціативний ряд, у якому серед об'єктів порівнянь за їх семантичною ознакою, за градацією можна виділити такі: тварини, птахи, рослини, явища природи, людина, побутові речі, абстрактні поняття» [5, с. 22].

Мовознавець О. Пономарів пропонує складнопідрядні речення з підрядним порівняльним відрізяти від порівняльних зворотів: «Підрядний порівняльний зворот, на відміну від підрядного порівняльного речення, не становить собою предикативної одиниці» [6, с. 163]. Пор., складнопідрядне порівняльне речення *І «Сашко» ображено засопів, як то звичайно роблять п'яні люди* [7, с. 144] і порівняльний зворот у реченні *Борідка його була не менш цапиною, ніж в «Івана Гроznego»* [7, с. 138].

Серед граматичного вираження структури порівняльних конструкцій виокремлюють:

1) орудний відмінок іменника (займенника) у порівняльному значенні, напр., *причому літератури графоманської, спеченої за нудними рецептами великої реалістичної традиції* [7, с. 6];

2) прислівники із префіксом *по-*, напр.: *кожна кімната по-своєму приваблива* [7, с. 8]; *курять собі по-панськи* [7, с. 25]; *підскочив по-кавалерійськи* [7, с. 143];

3) лексемою відкритої семантики на кшталт: *з вигляду, таким собі, на чолі* тощо, напр., *цікаво, чому доброму міг навчити бідолашних зеків цей шляхетний з вигляду монстр?* [7, с. 27]; *відрізнявся тим, що був грубеньким і низеньким – таким собі кабаретовим солістом не першої свіжості* [7, с. 138]; *багато незалежних смітників на чолі з недолюбими маріонетками* [7, с. 141];

4) порівняльними сполучниками, напр., *як вода в ариках* [7, с. 5]; *щось наче ангар посеред великого азійського пустиря* [7, с. 28]; *назва ніби в борделю* [7, с. 34].

Якщо ж зважати на лексико-семантичне наповнення, то можна порівняльні конструкції розмежувати на такі групи:

1) зооніми й орнітологічні компаративами як об'єкти порівняння, напр., *немов із десяток метрополітенівських щурів* [7, с. 13]; *пофоркують, мов коні, змиваючи пил Великого степену з жилавих плечей* [7, с. 17]; *співбесіди зі слідчими псами* [7, с. 23]; *вони розмножуються діленням і плавають довкола вас, наче риби* [7, с. 37]; *блазень блазнем – пасмо рудого, мов лисячий хвіст, волосся* [7, с. 136];

2) антропонімічні як об'єкти порівняння, напр., *мов коханці* [7, с. 14]; *сувору, як мачуха, гуртожитську науку дійсності* [7, с. 18]; *швидше, як мисливець, котрий щойно переможною стрілою повалив золоту лань* [7, с. 17]; *немов п'яний церковний*

акробат [7, с. 21]; якусь мить пробалансував над прірвою, **ніби ангел**, що готується злетіти [7, с. 21]; ми любимо тебе, **як наймолодшого брата** [7, с. 27]; понурим і товстим, **як євнух** [7, с. 37]; блазню з **червоною картоплиною замість носа**.

Таким компаративемам характерна образність, метафоричність.

Іншу групу компаративем становлять такі, яким не властива образність, вона поступається реальній ознаці, це:

1) темпоральні компаративеми, напр., **ніби з країни в країну** [7, с. 5]; **неозброний ангел з порожньою кобурою при боці вже повис над тобою** [7, с. 149];

2) локальні компаративеми, напр., **злий, порожній, до того ж із кулею в черепі** [7, с. 151]; **ущент забиті піском, попелом, трояндами, паперами, голубиним пір'ям, масками, мертвими щурами та іншим непотребом** [7, с. 150]; **при цьому я маю на увазі вже не так політичний, економічний, як моральний вибір** [7, с. 141].

Компаративеми за ознакою:

а) візуальності: **а ноги – ніби молоді тропічні дерева** [7, с. 16]; **побачив не юну мандрьоху з немитим волоссям і червоними, як прапор, губами** [7, с. 21]; **аж колиш ти вийдеш у коридор гуртожитка цілком прозорим, дірчастим** [7, с. 5];

б) аудіювання: **а Васі Мочалкіну було, власне кажучи, по цимбалах, на якому поверсі сходити** [7, с. 12]; **а ти тут розталяпуєш дурним язиком про святую необхідність кожному йти своїм окремим шляхом** [7, с. 17];

в) тактильні: **наче філіппінський масаж** [7, с. 15];

г) кінестетичні (рухові): **увіходиш рішуче, як на страту** [7, с. 16]; **Голіцин подає короткі, наче помах сигнальним прапором, уривчасті команди** [7, с. 29];

г) смакові: **летючу піну з кислим нудотним запахом** [7, с. 37].

Розгорнута трансформація таких компаративем не дає змогу вичленувати лексично виражений об'єкт порівняння, який мислиться розмито і виражається описово. Тобто, такі компаративеми передають семантичний відтінок порівняльної конструкції, а тому мовознавці їх вважають периферійними.

Отже, у своїх прозових творах Юрій Андрухович часто послуговується порівняннями, у яких присутня іронія, як-от: **Їхні ноги, певно, волохаті, мое у цариці Савської** [7, с. 30]; **Бо тепер плячуть ва-банк, тепер кожна пляшка здобувається з ризиком і кров'ю в поті чола** [7, с. 31]; **набиває її пловом, як опудало турсою** [7, с. 37]. Також автор послуговується у порівняльних конструкціях ненормативною лексикою, напр., **яким ми тут з понтом охороняємо** [7, с. 144].

Як Станіславський Патріарх, представник постмодернізму в Україні, письменник використовує різноманітну палітру порівняльних конструкцій (зі сполучниками, сполучними словами, орудним відмінком, прислівниковою формою з *по-та* інші), а також тематично пов'язаних з тими реаліями життя, які описуються в романі (антропологічні, зооморфічні). Найчастіше Юрій Андрухович послуговується компаративеми візуального й слухового ряду. Лексико-семантичне наповнення цих порівняльних конструкцій переважно пов'язане з людиною. Письменник хоче засобами порівняння відтворити складний період у житті українського суспільства – розпад старої системи й зародження нової. Деякі його висновки є актуальними й нині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Мала філологічна енциклопедія / Уклали: О.І. Скопненко, Т.В. Цимбалюк. Київ : Довіра, 2007. 478 с.
2. Балабан Г. Нові власне-прийменники та їхні функціональні еквіваленти порівняльної семантики. *Українська мова: Науково-теоретичний журнал Інституту української мови Національної академії наук України*. 2007, №3. С. 90–97.
3. Ермоленко С.І., Андрєєва О.А. Семантико-структурна характеристика порівняльних лексем та конструкцій (на матеріалі прози Оксани Забужко). *Мова. Свідомість. Концепт.: зб. наук. праць / відп. ред. О.Г. Хомчак. Мелітополь : МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. Вип. 5. С. 17–20.*
4. Ермоленко С.І., Іщук Г.В. Специфіка порівняльних конструкцій у системі сучасної української літературної мови (на матеріалі прози Юрія Андруховича). *Мова. Свідомість. Концепт.: зб. наук. праць / відп. ред. О.Г. Хомчак. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2018. Вип. 8. С. 59–61.*
5. Ермоленко С.І., Грушкіна Ю.О. Порівняльні конструкції в прозі Євгена Положія (на матеріалі роману «Риб'ячі діти»). *Мова. Свідомість. Концепт.: зб. наук. праць / відп. ред. О.Г. Хомчак. Мелітополь : ФОП Однорог Т.В., 2019. Вип. 9. С. 18–22.*
6. Сучасна українська мова. Синтаксис: Підручник / За ред. О.Д. Пономаріва. Київ : Либідь, 1994. 256 с.
7. Андрухович Ю. Московіада. Роман жахів. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 152 с.

Ермоленко С.І., Качмар В.С.

*Мелітопольський державний педагогічний
університет імені Богдана Хмельницького*

КАТЕГОРІЯ ЗАПЕРЕЧЕННЯ З ЕСТЕТИЧНОГО БОКУ В СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ТВОРАХ

Останнім часом велике значення в художніх творах письменники почали звертати на категорію заперечення з естетичного боку, а саме як сприймається заперечення мовцями. *Актуальність* дослідження категорії заперечення визначається ще й тим, що вона розглядається як з граматичного, так і з лексичного боку. Естетичні смаки формує художня література, а сучасна українська проза під впливом постмодернізму змальовує життя часто гротескно, не приховуючи вади окремих людей і гандж певних соціальних прошарків суспільства (мажори, безхатьки, олігархи).

Категорія заперечення вивчалася багатьма такими вченими, серед них М. Баган, І. Вихованець, С. Ермоленко та інші. *Метою* нашого дослідження є опис категорії заперечення з граматичного та лексичного боку, які формують естетичні смаки сучасного читача. Тому основні завдання дослідження полягають у тому, щоб описати різні класифікації категорії заперечення; вияснити основні естетичні смаки, які допомагає розкрити категорія заперечення у сучасних художніх текстах; визначити тенденції, які впливають на зміни заперечних конструкцій в сучасному живому мовленні.